Folkomröstningar och allmänna val

Vid de allmänna valen som äger rum vart fjärde år har landets sju miljoner röstberättigade möjlighet att påverka vilka partier som ska representera svenska folket i riksdag, kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige. Att delta i allmänna val och i folkomröstningar är en viktig del av demokratin. Här presenteras exempel på material kring allmänna val och folkomröstningar som finns tillgängligt via Eskilskällan.

Valdag på lasarettet i Eskilstuna 21 september 1952. Foto: Ateljé Forsslund. Arkiv Sörmland

I Sverige hålls numera val till riksdag, kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige vart fjärde år och till EU-parlamentet vart femte år. Från 1920 förrättas riksdags-, kommunal- och landstingsval av den kommunala valnämnden som utser valförrättare, ordnar vallokaler och ansvarar för röstsammanräkningen. I Eskilstuna stadsarkiv finns material kring demokratiska val såväl i partiernas arkiv som i den kommunala valnämndens arkiv. Den lokala politiska debatten kan också följas i lokaltidningarna som finns i original i Arkiv Sörmland och kan studeras på mikrofilm i Eskilskällan i stadsbiblioteket.

En folkomröstning innebär att folket direkt tar ställning i en fråga. Sedan 1922 har det i Sverige hållits sex nationella folkomröstningar, vilket innebär att folkomröstningen hållits i hela landet vid samma tillfälle. Folkomröstningarna har behandlat frågor om rusdrycksförbud (1922), högertrafik (1955), pensioner (1957), kärnkraft (1980), EU-medlemskap (1994) och införande av euron (2003).

Ett exempel på valpropaganda inför riksdagsvalet 1973. Annonsen publicerades i tidningen Folket före valet 1973. Fundera över vilket parti som står bakom annonsen. Tidningen Folkets arkiv. Arkiv Sörmland.

Folkomröstningar i Sverige är i regel rådgivande och inte beslutande, vilket innebär att folkomröstningsresultatet inte behöver bli verklighet. I ett fall är folkomröstningar i Sverige beslutande: om frågan gäller en grundlagsändring och folkomröstningen hålls i samband med ett riksdagsval så är ett nej i folkomröstningen bindande. Valmyndigheten svarar för planering och genomförande av folkomröstningar. Förutom nationella folkomröstningar har sedan 1970-talet ett hundratal lokala folkomröstningar ägt rum i Sverige.

Folkomröstningen om kärnkraft

Folkomröstningen om kärnkraft hölls i Sverige den 23 mars 1980. Beslutet om folkomröstning togs efter Harrisburgolyckan 1979 då de olika åsikterna om kärnkraften bland riksdagspartierna gjorde att alla partier ställde sig bakom en folkomröstning. Nej-sidan ville stänga ned kärnkraftverken omedelbart, men rädslan för ekonomiska konsekvenser gjorde att man till sist fastnade för en avvecklingsperiod på tio år.

Efter långa diskussioner fanns till sist tre alternativ att välja på i folkomröstningen. Inget av alternativen förordade en utbyggnad av kärnkraften, däremot skilde sig synen på när kärnkraftsreaktorerna skulle avvecklas.

Folkomröstningens resultat blev att linje 1, som stod för det mest kärnkraftsvänliga alternativet och stöddes av Moderaterna, fick 19 procent av rösterna, linje 3 som förordade en snabb avveckling och främst stöddes av Centern och VPK fick 38,7 procent och linje 2 som stöddes av Socialdemokraterna och Folkpartiet och förordade en långsammare avveckling fick 39,2 procent. Efter folkomröstningen beslutade riksdagen att alla reaktorer skulle vara avvecklade till 2010.

Folkomröstningar skapar ofta starkt engagemang, alternativen är tydliga vilket gör att valkampanjerna skapar känslor. Bland föreningsarkiven i Eskilstuna stadsarkiv finns material från kärnkraftsomröstningens kampanj och också från kampanjen som ägde rum inför EU-valet 1994. Ofta anordnas omröstningar ute i skolorna när det blir dags för folkomröstning eller riksdagsval. Vid kärnkraftsomröstningen 1980 anordnades till exempel kärnkraftsomröstningar vid många skolor.

RÖSTA OM KÄRNKRAFT

De fem eleverna ur klass 9 a som FOLKET pratade med på måndagen hade redan bestämt sig hur de ska rösta och de var säkra på att inte ändra ståndpunkt fram till valdagen. Fr v sittande Anette Strand, Maria Hjalmarsson och Kristina Larsson. Stående Susanne Pettersson och Tony Andersson.

Skolelever vid Centralskolan i Kungsör som deltagit i en kärnkraftsomröstning på skolan i samband med folkomröstningen i mars 1980. Tidningen Folkets arkiv. Arkiv Sörmland.

Lokala folkomröstningar

Sedan mitten av 1970-talet har dessutom ett hundratal lokala folkomröstningar ägt rum i Sverige. Kommunala och landstingskommunala folkomröstningar regleras i lagen om kommunala folkomröstningar och i kommunallagen. Om tio procent av de röstberättigade i en kommun vill ha folkomröstning är kommunfullmäktige skyldig att ta upp frågan.

I Eskilstuna genomfördes en kommunal folkomröstning för första och hittills enda gången hösten 2006. Frågan var om Torshälla skulle bilda en egen kommun eller fortsätta vara en del av Eskilstuna kommun. Texten på röstsedeln var formulerad så här: ”Anser du att nuvarande Eskilstuna kommun ska delas i två kommuner: Torshälla kommun med samma gränser som Torshälla församling samt Eskilstuna kommun omfattande övriga delar av Eskilstuna kommun?” Svarsalternativen var ja, nej och blank. Information om folkomröstningen spreds genom helsidesannons i dagspressen vid två tillfällen, i affischer på annonstavlor, på kommunens webbplats eskilstuna.se samt i en broschyr till samtliga hushåll i kommunen. Resultatet i folkomröstningen blev att ja-sidan, som var för kommundelning, fick 7124 röster och nej-sidan 25590 röster. Motståndet mot delning var större i Torshälla än i andra delar av kommunen. I Torshälla var valdeltagandet 73 procent i folkomröstningen, i hela kommunen var det 52 procent.

Vid sidan av folkomröstningar finns flera andra metoder som ger kommuninvånare möjlighet att komma till tals mellan valen. Ett exempel är medborgarförslag, som ger kommuninvånarna möjlighet att påverka den kommunala politiken. Förslaget ska röra kommunens verksamhet och kan skickas direkt till kommunfullmäktige. I Sverige har 194 av 290 kommuner, däribland Eskilstuna, infört medborgarförslag.

Arkivmaterial

Valförrättning och valrörelser i arkiven

I Eskilstuna stadsarkiv finns ett antal olika arkiv från valnämnder, från Eskilstuna kommun men också från Torshälla och de mindre kommuner som idag ingår i Eskilstuna kommun. Valnämndernas arkiv visar hur valförrättningen konkret har gått till. Flera personarkiv från politiker finns också i Eskilstuna stadsarkiv, bland annat förre kommunalrådet Svante Lundkvists personarkiv med material kring Eskilstunas lokala politiska historia.
Material kring valrörelser förr och nu finns i de politiska partiernas arkiv i Eskilstuna stadsarkiv, i tidningsarkiven i Arkiv Sörmland och på Eskilstuna stadsbibliotek. Förutom Folket, socialdemokratisk, och Eskilstuna-Kuriren, liberal, fanns fram till 1940-talet en konservativ dagstidning, Sörmlandsposten. Genom att jämföra tidningarnas ledarsidor under valrörelserna får man en bra bild av den politiska debatten i Eskilstuna.

Folkomröstningar i arkiven

Bland föreningsarkiven i Eskilstuna stadsarkiv finns föreningsarkiv som berör framför allt 1980 års folkomröstning om kärnkraft och 1994 års EG-omröstning. Material finns i de politiska partiernas arkiv men också i arkiv från föreningar som bildats för att driva kampanjarbete. Exempel från kärnkraftskampanjen är Arbetarrörelsens kommitté för linje 2. I Centerpartiets och VPK:s arkiv finns material från linje 3.
Debatten inför folkomröstningarna kan studeras i lokaltidningarna, som finns i original i Arkiv Sörmland och på mikrofilm i Eskilskällan i stadsbiblioteket.

Exempel ur arkiven

Artikel Folket 5 februari 1980. Tidningen Folkets arkiv. Arkiv Sörmland.

I artikeln behandlas omröstningen om kärnkraft vid Centralskolan i Kungsör som genomfördes i anslutning till folkomröstningen. (LÄNK)

Utredning om Torshälla stads nämnds ansvarsområde.
Kommunstyrelsen. Eskilstuna kommun.

Resultatet av 2006 års folkomröstning blev att invånarna inte önskade att Eskilstuna kommun skulle delas i två kommuner. Detta dokument visar kommunstyrelsens förslag med anledning av folkomröstningsresultatet.

Centralskolans elever ska RÖSTA OM KÄRNKRAFT

Något som står helt klart är att kärnkraftsfrågan är en fråga med stor genomslagskraft, med förmåga att engagera många, som i vanlig fall inte bryr sig om att följa med i den aktuella politiska debatten. På många skolor landet runt kommer man att ordna med omröstning i frågan och i dagarna har det blivit klart att detta även kommer att bli fallet vid Centralskolan i Kungsör. De drygt 400 högstadieeleverna kommer att visa sina sympatier för eller emot, fredagen den 21 mars. Det är huvudläraren i samhällskunskap vid Centralskolan, Örjan Andersson, som är den egentliga initiativtagaren till att genomföra omröstningen och inblandade är även de övriga lärarna i de samhällsorienterade ämnena. Ett tungt lass i sammanhanget drar även klass 9 a, som kommer att hålla i det planerade kampanjarbetet.

De fem eleverna ur klass 9 a som FOLKET pratade med på måndagen hade redan bestämt sig hur de ska rösta och de var säkra på att inte ändra ståndpunkt fram till valdagen. Fr v sittande Anette Strand, Maria Hjalmarsson och Kristina Larsson. Stående Susanne Pettersson och Tony Andersson.

– Själva idén om en röstning har funnits länge. På torsdagen samlades SO-lärarna för att diskutera en del kring det hela berättar Örjan Andersson. Nu är det meningen att vi inte ska göra en alltför stor apparat av den här saken. Vi måste begränsa arbetet av fler orsaker och bl a spelar givetvis tidsfaktorn in. Vi har inte hur mycket tid som helst att avsätta för det här projektet.

Kampanjarbetet ska enligt planerna i första hand skötas av eleverna i klass 9 a. I dagsläget har man inga tankar på att bjuda in experter eller sakkunniga företrädare för de olika alternativen. Man hoppas att klara av även den biten utan inblandning av folk utifrån, för att göra det hela så enkelt och lätthanterligt som möjligt.

Två grupper

Örjan Andersson:

– Vi har ännu inte kommit så långt i planeringsarbetet och det kan förstås dyka upp idéer om hur det hela skall läggas upp efter hand. Meningen är att klass 9 a skall delas upp i två grupper. Den ena halvan får till uppgift att företräda alternativ 1 och 2 och den andra halvan får nej-alternativet på sin lott.

— Vi ska ta hem så mycket material vi kan få tag i från de tre alternativen. De grupper som bildats ska sedan arbeta igenom materialet och sätta sig och arbeta och jag tycker det är en fin chans för eleverna att visa sitt engagemang och hur de klarar en sådan här sak. Skall bli spännande att se hur det lyckas.

Rösträkning

Det egentliga förberedelsearbetet kommer att inledas efter februarilovet och omröstningen kommer att äga rum den 21 mars. Måndagen den 24, dagen efter den "riktiga" folkomröstningen, kommer man att räkna samman rösterna. Det blir elevrådet som kommer att hålla i själva röstningen och bl a upprätta röstlängd med klasslistor.

Vad tycker då eleverna i 9 a om det planerade arrangemanget?

— Vi nappade direkt på idén, berätta Maria Hjalmarsson.

Från elevhåll tycker man också att det märks bland ungdomarna att kärnkraftsfrågan är en stor och viktig fråga — något utöver det vanliga.

Susanne Pettersson:

— Det händer ibland att det blir ordentliga diskussioner på raster och håltimmar. Är det någon politisk fråga vi diskuterar är det just kärnkraften.

— Jag tycker faktiskt att vi ungdomar borde få vara med och säga vår mening i den riktiga omröstningen, säger Susanne Pettersson.

Det är vår framtid det gäller!

Maria Hjalmarsson:

— Visst är det bra och riktigt med en folkomröstning men man kan ändå fråga sig hur stor betydelse den har i verkligheten. Det är en rådgivande folkomröstning och inte en beslutande.

Utdrag till:

§ 4 Dnr 040000-2006-10278

UTREDNING OM TORSHÄLLA STADS NÄMNDS ANSVARSOMRÅDE

Beslut

Förslag till kommunfullmäktige

1. Torshälla församling ska kvarstå som en del av Eskilstuna kommun.

2. Torshälla stads nämnd bibehålles.

3. Kommunstyrelsen får i uppdrag att utreda Torshälla stads nämnds ansvarsområde och nuvarande organisations ändamålsenlighet.

Reservation

Iha Frykman (m) och Kerstin Lindroos (fp) reserverar sig mot delar av beslutet. Skriftlig reservation lämnas (bilaga).

Ärendebeskrivning

Kommunledningskontoret har den 30 oktober 2006 inkommit med en skrivelse med anledning av resultatet i folkomröstningen om Eskilstuna kommun skulle delas i två kommuner, Eskilstuna och Torshälla kommuner. Av skrivelsen framgår bland annat att folkomröstningen visade att en klar majoritet av invånarna inte vill ha en kommundelning. Motståndet mot en delning var större i Torshälla än i övriga delar av kommunen.

Torshälla stads nämnd har ett brett ansvar för ett geografiskt område, medan övriga nämnder är facknämnder med ansvar för specifika verksamheter. Kommunledningskontoret föreslår i sin skrivelse att det bör utredas om nuvarande organisation är ändamålsenlig eller inte.

Yrkanden

Hans Ekström (s) yrkar att Torshälla församling ska kvarstå som en del av Eskilstuna kommun, att Torshälla stads nämnd bibehålles samt att nuvarande organisations ändamålsenlighet utreds.

Arbetsuppgifter

1. 1980 genomfördes en folkomröstning om kärnkraft i Sverige. I kampanjen fanns tre olika alternativ- linje 1, 2 och 3. Vad innebar dessa tre alternativ?

2. I Centerpartiets och VPK:s arkiv finns handlingar angående folkkampanjen nej till kärnkraft (linje 3). Arbetarrörelsens kommitté för linje 2 i Sörmland belyser debatten inom linje 2. Undersök med hjälp av dessa arkiv och pressdebatten i lokaltidningarna hur deras argument såg ut.

3. Varför har kärnkraften ännu inte avvecklats trots resultatet från folkomröstningen 1980? Ta reda på fakta och diskutera!

4. Undersök debatten inför den lokala folkomröstningen i Eskilstuna 2006. Hur såg debatten ut i tidningarna?

5. Resultatet av den lokala folkomröstningen blev ett nej till en uppdelning av Eskilstuna kommun. Vilka blev följderna för Torshällas del av folkomröstningsresultatet?
Gå igenom kommunstyrelsens förslag (se bifogat dokument) och undersök hur Torshälla styrs idag.

6. Studera valreklam och propaganda i pressen från ett valår. (1973, 1976, 1979 eller 1982). Vilka frågor driver partierna? Hur kommuniceras budskapet i annonserna?

Läs mer

Möller, Tommy: Folkomröstningar. Stockholm 2005.

Ohlsson, Per T: Svensk politik. Stockholm 2014.

Digital resurs om folkrörelser och demokrati **www.folkirorelse.se**